

Череватюк В. Б.,
кандидат історичних наук,
доцент
Рогатюк А. В.,
студентка

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА І ПРАКТИКА: НЕВІДПОВІДНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У статті з'ясовуються основні причини правопорушень в адвокатській професійній діяльності, які пов'язані, насамперед, із недотриманням правил адвокатської етики та запропоновані окремі шляхи їх вирішення. Також наголошується на важливості усвідомленого вибору виду діяльності та фахової підготовки правозахисника.

Ключові слова: адвокатська етика, практика, невідповідності, відповідальність, правопорушення, моральні норми, правила, справедливість, фахова підготовка.

Нікого вже не здивуєш сьогодні порушенням прав та законних інтересів людини і громадянина працівниками правоохоронної та правозахисної сфери: суддями, прокурорами, слідчими, адвокатами, міліціонерами. Можна стверджувати, що сучасні українські реалії свідчать не на їх користь. Через свої некомпетентні, а інколи і злочинні дії, вони поступово забирають впевненість громадян у праві на захист від свавілля, втрачають їх довіру.

Мета даного дослідження зумовлена необхідністю з'ясувати основні причини правопорушень в адвокатській професійній діяльності, які пов'язані, насамперед, із недотриманням правил адвокатської етики та запропонувати шляхи їх вирішення. При цьому, слід особливо наголосити на важливості усвідомленого вибору виду діяльності та професійної підготовки правозахисника. Для досягнення мети варто розглянути дану проблему під кутом зору впровадження правил адвокатської етики у практичну діяльність, використовуючи при цьому і досвід відомих західних правозахисників. Етика – це вчення про моральність. Моральні норми з'являються не в результаті примусу, а як результат вибору вчинків, який запам'ятовується і передається з покоління в покоління. Крім того, ці норми не потребують юридичної підтримки, а є самі орієнтирами формування права. Моральність людини визначається даною йому в процесі виховання звичкою слідувати принципам справедливості, бути добросовісним, відповідальним, скромним, дотримуватися своєї гідності, бути завжди

готовим прийти на допомогу іншому.

Питання адвокатської етики були предметом розгляду вітчизняних і зарубіжних вчених та юристів-практиків, зокрема, Білоус К., Варфоломєєвої Т., Васьковського Є., Святоцького Д., Загарії В., Молло М., Казанського П., Мейера Д., Симоненко Г. та ін. Тим не менше, ця проблематика залишається актуальною і потребує подальшого розгляду.

Загальновідомо, що адвокат, відповідно до Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятого у жовтні 1988 року, посідає окреме особливе місце серед інших юридичних професій, адже він виконує унікальну та універсальну функцію у суспільстві – захищає права та свободи громадян. Важливо дізнатися, наскільки поняття моральності співпадає з основними принципами адвокатської діяльності на практиці? Правилами адвокатської етики, затвердженими установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року, закріплені такі базові принципи адвокатської діяльності, як дотримання законності, компетентність і добросовісність, дотримання інтересів клієнта, принцип неприпустимості конфлікту інтересів на стадії прийняття доручення клієнта та ін..[2]

Проте, далеко не всіх цих принципів дотримуються адвокати під час виконання своїх професійних обов'язків, а інколи й порушують їх, і що особливо неприпустимо, не несуть за це ніякої відповідальності. Так, досить поширеним у адвокатському професійному середовищі є прийняття доручення від клієнта адво-

катом, не компетентним у даній сфері, без попередження клієнта про це, а також ведення паралельно великої кількості справ одним адвокатом, що призводить до непрофесійного, неефективного та недобросовісного розгляду та вирішенню даних справ. Досить часто адвокати, які тільки розпочинають свою професійну діяльність, беруться за будь-які справи, навіть задалегідь програвши, використовують конфіденційну інформацію, отриману від клієнтів, задля досягнення комерційного розвитку та отримання особистої вигоди. І що характерно, уникають покарання і надалі продовжують вести «професійну» адвокатську діяльність.

Так, у постанові від 26 липня 2011 року Печерський районний суд м. Києва встановив, що «...адвокат, зловживаючи наданими йому правами, затягував судовий розгляд справи, не виконував законних розпоряджень головуючого, у висловах та поясненнях із зневагою ставився до суду, порушував встановлений порядок в судовому засіданні», постановою від 18 липня 2011 року – «...адвокат неодноразово порушував порядок у судовому засіданні, не виконував розпоряджень головуючого, у висловах та поясненнях проявляв зневагу до суду», а Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 15 лютого 2013 року встановив, що «...адвокат у судових засіданнях, в порушення ст.ст. 13, 53 Правил адвокатської етики, допускає неетичні, а у деяких випадках, і відверто цинічні та образливі вислови щодо правової некомпетентності складу суду, прокурора у справі, які висловлює на підвищених тонах у присутності підсудного, інших осіб, вільних слухачів, представників ЗМІ, висловлює погрози щодо написання скарг в різні інстанції, посилаючись на прізвища Голови ВККС України та Голови Вищої Ради Юстиції України як на осіб, які йому особисто знайомі та можуть здійснити вплив на судовий процес та відсторонення від посади як головуючого так і складу суду, здійснює необґрунтоване затягування судового процесу шляхом безпідставної неявки у судові засідання, заявлення необґрунтованих клопотань, тривалого та повторного допиту свідків, що свідчить про зловживання своїми правами та порушення Правил адвокатської етики, незнання положень чинного кримінально-процесуального законодавства та грубу й систематичну неповагу до суду» [9].

З даного приводу Голова ВКДКА зазначив наступне: «Професіонали, які представляють

людей в судах, підпадають під суворе етичне регулювання («code of conduct» або «code of ethics»). У нас – це правила адвокатської етики. Тому немає іншого шляху, аніж зробити так, щоб люди, які представляють громадян і юридичних осіб у судах, дотримувалися основних засад представництва, зокрема питань конфлікту інтересів, поводження в суді, питань взаємодії з суспільством, і підпадали під етичні правила. Етичність і компетентність – дві основні риси. Компетентність включає в себе академічні знання і досвід, а етичність це дотримання усіх стандартів правил адвокатської етики» [11].

Більш того, 19 квітня 2013 року Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури розглянула справу адвоката, який залишив собі кошти клієнта, призначені для сплати штрафу. Як наслідок, громадянину довелося виконувати громадські роботи. При цьому клієнт був глухонімий, і цей факт адвокат використав на свою користь. За вказані вчинені дії адвоката було всього на всього право займатися адвокатською діяльністю було призупинено на рік, з наступним поверненням у коло адвокатів [12]. Для порівняння, у штаті Нью-Йорк за Правилами адвокатської етики адвокат, який вчинив дане правопорушення, назавжди позбавляється права займатися адвокатською діяльністю [4, с. 208].

Питання порушення адвокатами Правил адвокатської етики активно вивчається сьогодні й НААУ. Відтак, Голова ВКДКА Валентин Загарія зазначив, що «Адвокат, вживаючи ті чи інші фрази, котрі він вважає крилатими чи «гострими», повинен дуже обережно до цього ставитись й аналізувати власну поведінку на предмет відповідності Правилам адвокатської етики. Крім того, адвокати мають дотримуватись етичних правил і у соціальних мережах» [10].

Саме тому, сьогодні актуалізуються проблеми, пов'язані із темою даного дослідження, і потребують негайного вирішення. Питання, чому адвокати, які отримали вищу юридичну освіту та свідоцтво адвоката, вчиняють дані правопорушення, а іноді й злочини, і що є причиною порушень прав та свобод людини послідовниками Феміди та хранителями справедливості у державі, наразі залишаються без відповіді.

Безумовно, що однією із головних причин є низький морально-етичний рівень розвитку

адвоката як особистості, відсутність моральних орієнтирів та сенсу людської справедливості, а відтак, й низькі показники дотримання морально-етичних норм, встановлених Правилами адвокатської етики, підчас виконання службового обов'язку.

Англійський адвокат Р. Мюллер зазначав, що адвокати мають показати, що дотримання принципу незалежності – це не просто спосіб збереження їхніх корпоративних привілеїв, але спосіб забезпечення реального захисту прав клієнта, що досить часто не відповідає практичному виконанню обов'язків адвокатами України. Крім того, як зауважила К. Білоус, під компетентністю мається на увазі не лише знання адвокатом норм чинного законодавства, але і наявність у нього достатніх навичок, необхідних для застосування цих знань на практиці, а також уміння використовувати їх найбільш ефективно в інтересах клієнта [8, с. 116].

Задля вирішення даного питання вважаємо доцільним звернутися до першоджерел адвокатської професії – до Alma Mater кожного майбутнього адвоката – до принципів вітчизняної юридичної освіти. Однією з проблем підготовки фахівця-правозахисника є недостатнє виховання у майбутніх юристів правової та морально-етичної свідомості вищими навчальними закладами України. Так, ще в 19–20 ст.ст. на такі недоліки підготовки юристів звертали увагу такі вчені, як П.Є. Казанський, Д. І. Мейер, Г. Ф. Симоненко та ін. Одним зі способів вирішення даної проблеми було створення «клінічної освіти» або «юридичних клінік». У США термін «клінічна освіта» з'явився у 20–30-х роках минулого століття. А один із юристів-реалістів Джером Франк написав статтю у 1933 році під риторичною назвою «Чому б не створити клініку для юристів?» [6, с. 89]. Юридичні клініки у США були покликані надавати необхідної юридичної допомоги малозабезпеченим клієнтам і водночас (що є досить важливим) розвивати необхідні професійні навички у студентів. Перші ж юридичні клініки в Україні створювалися, як правило, при юридичних вузах за участю молодіжних студентських та інших громадських організацій в 1996–1999 роках у Донецьку, Києві, Львові тощо. На сьогодні в Україні нараховується лише 26 юридичних клінік, причому значна частина вузів, де є юридичні клініки, ще не інтегрувала цей курс до навчального

плану. Крім того ситуацію могло б змінити відповідальніше ставлення до вивчення такої дисципліни як юридична деонтологія, хоча і вона не в повній мірі здатна виховати почуття справедливості у майбутнього юриста, якщо його не було закладено у сім'ї, або особливостями соціального життя. Ми можемо спостерігати і недостатню увагу вчених у популяризацію юридичної етики, і це також дає свій негативний вплив на морально-етичний рівень розвитку свідомості адвокатів та юристів в цілому [7, с. 134].

Другий аспект цієї проблеми, пов'язаний із падінням моралі і зростанням злочинності в державі. За результатами опитування студентів Івано-Франківського інституту права («Що саме в нинішніх умовах турбує Вас більше всього?») у 67% відповіли – зростання злочинності, а 43% – падіння моралі, а 71% студентів Донецького університету економіки і права відповіли – корупція, 66% – падіння моралі [8, с. 115].

Проблема також полягає в тому, що у нашій країні через наявність великої кількості некомпетентних адвокатів, юристів, поступово втрачається повага до даної професії. У Норвегії нараховується лише 3 вищих навчальних заклади, які готують юристів – в Осло, у Бергні та у Тромсі, у яких за 2010 рік з 4228 чол.(Осло) – 455 здали державний іспит та отримали диплом, з 1860 чол.(Берген) – 112 чол., а – з 471 чол.(Тромс) – лише 38 чол. Майже така ж ситуація у Німеччині, де тільки 50% з усіх студентів юридичних вузів здали державний іспит та отримали диплом. В Україні ж нараховується близько 96 вузів, які готують спеціалістів у юридичній сфері, 95% з яких щороку отримують диплом, і при цьому тільки незначна частина з випускників отримують роботу за спеціальністю та стають компетентними та кваліфікованими адвокатами [3, с. 122].

Чи не говорять ці статистичні дані про те, що рівень юридичної освіти та вимог, які висуваються до студентів, в Україні значно нижчий, ніж у розвинутих країнах світу, а тому й рівень кваліфікації та етичності вітчизняних адвокатів залишає бажати кращого?

Ще одним з чинників виникнення даної проблеми є наявність неефективних, на нашу думку, форм відповідальності адвоката за порушення правил адвокатської етики та професійного обов'язку. Так, у Франції адвокат від-

повідас за дії, пов'язані з виконанням професійного обов'язку. Насамперед, мова йде про цивільно-правову відповідальність, підстави для якої виникають як за межами процесу, так і в його рамках. У першому випадку – з неналежного виконання обов'язків адвоката при наданні консультацій, підготовки документів і т. д. У другому – відповідальність виникає у разі помилкової оцінки адвокатом сутності справи, при порушенні ведення справи, неналежного виконання зобов'язань з надання допомоги під час процесу. Відповідальність адвоката гарантується законом у формі обов'язкового страхування професійної відповідальності. Крім цивільно-правової відповідальності адвокат може бути підданий і дисциплінарним санкціям з боку асоціації адвокатів у вигляді попередження, догани, тимчасової заборони займатися адвокатською діяльністю строком не більше ніж на три роки, або як крайній захід – виключення з адвокатської асоціації. Причому виключений зі списків асоціації адвокат не може бути прийнятий на роботу в іншу асоціацію адвокатів [5, с. 129–130].

Відповідно до закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а згідно з Правилами адвокатської етики за порушення положень даних правил до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, а також актами Національної асоціації адвокатів України. При цьому не передбачається застосування цивільно-правової відповідальності, що, на мою думку, є бажаним положенням у даних нормативно-правових актах [1].

Усе вищезазначене спонукає нас до роздумів про необхідність зважених дій для підвищення якості підготовки правозахисників. І це не тільки якісна освіти. Погодьтеся, що юристом може бути не кожен. Так нас вчать ще античні мислителі. Тому, в першу чергу, потрібно унеможливити попадання в юридичну

професію випадкових людей. Для цього варто розробити додаткове випробування для абітурієнтів при вступі до юридичного вищого навчального закладу для визначення його морально-психологічної та правової свідомості. А також впровадити аналогічне випробування при здачі іспитів для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Крім того, необхідно використовувати при вивченні таких дисциплін, як «Юридична деонтологія», «Адвокатура», «Цивільний процес», «Кримінальний процес», більше ситуативних задач, які підвищать рівень моральної та етичної готовності студента в майбутньому сумлінно та компетентно виконувати обов'язки, покладені на адвоката. Крім того, вважаю необхідним ввести до навчальної програми юридичних навчальних закладів таку обов'язкову навчальну дисципліну, як «Психологія», адже юрист, адвокат – це професія, тісно пов'язана із спілкуванням з людьми, із вирішенням питань, які мають надзвичайно велике значення для людини, а тому адвокат повинен добре орієнтуватися у психології особистості, аби не вчиняти помилок та працювати ефективно, з дотриманням честі і гідності людей, з якими він співпрацює. Важливо, щоб майбутній правозахисник був свідомим у виборі своєї професії, психологічно підготовлений до неї і міг в будь-яких умовах знайти правовий вихід із ситуації. Завдання сучасної юридичної освіти – підняти рівень компетентності адвоката та повернути повагу до даної професії. А на законодавчому рівні, варто посилити відповідальність адвоката за порушення свого професійного обов'язку та правил адвокатської етики, а також ввести інститут обов'язкового страхування професійної відповідальності. Крім того, важливо змінити вимоги до досвіду у юридичній сфері майбутнього адвоката при здачі іспитів для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю з 2 років до 7. Це достатній час для отримання необхідних теоретичних та практичних навичок, вивчення особливостей, усіх нюансів професії адвоката, а також для пізнання самого життя, адже адвокат як особа, якій довіряють людську долю, повинен сам бути досвідченим в особливостях нашого буття.. Це зумовить більш відповідальне та сумлінне ставлення адвокатів до своїх професійних обов'язків.

Література

1. *Про адвокатуру та адвокатську діяльність*: Закон України від 05 липня 2012 року №5076–17 // Відомості Верховної Ради. – 2013 р. – № 27. – Ст.282

2. *Правила адвокатської етики* від 17 листопада 2012 року // Відомості Верховної Ради. – 2013 р. – №48. – Ст. 17

3. *Білоус К.* Сутність адвокатської етики як необхідної умови здійснення адвокатом своєї діяльності / К. Білоус // Все для юристов. – 2010. – №7. – С. 121–122

4. *Святоцький Д. О.* Адвокатура. Історія і сучасність / Д. О. Святоцький, В. В. Медведчук. – К. : Ін Юре. – 2010. – 358 с.

5. *Мельниченко Р. Г.* Адвокатура: учебное пособие / Р. Г. Мельниченко. – М. : ИТК «Дашко и К». – 2009. – 276 с.

6. *Марков Ю. Г.* Этика и право: проблема елиньства / Ю. Марков // Государство и право. – 2011. – №4. – С. 88–90

7. *Слов В.* Коли вуз готуватиме юристів, а не «випускників»? / В. Слов // Право України. – 2004. – №1. – С. 132–135

8. *Фіолевський Д.* Актуальні проблеми юридичної освіти / Д. Фіолевський // Право України. – 2004. – №2. – С. 114–117

9. *Державний реєстр судових рішень* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>

10. *Голова ВКДКА* назвав ознаки неетичних висловлювань адвоката / Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdka.org/golova-vkdka-nazvav-oznaki-neetichnih-vislovlyuvan-advokata/>

11. *Загарія В.* Питання адвокатської етики мають бути ключовими в регулюванні професії адвоката / В. Загарія / Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdka.org/golova-vkdka-valentin-zagariya-pitannya-advokatskoji-etiki-mayut-buti-klyuchovimi-v-regulyuvanni-profesiji-advokata/>

12. *ВКДКА* підтримала покарання для адвоката, який присвоїв кошти глухонімого підзахисного / Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdka.org/vkdka-pidtrimala-pokarannya-dlya-advokata-yakij-prisvojiv-koshti-gluhonimogo-pidzahisnogo-zakon-i-biznes-avtor-oleksij-pisarev/>

В. Б. Черватюк, А. В. Рогатюк

Адвокатская этика и практика: несоответствия и пути их преодоления.

В статье речь идет об основных причинах правонарушений в адвокатской профессиональной деятельности, которые связаны, в первую очередь, с нарушением правил адвокатской этики и предложены некоторые направления их решения. Также отмечена важность обдуманного выбора вида деятельности и профессиональной подготовки правозащитника

Ключевые слова: адвокатская этика, практика, несоответствия, ответственность, правонарушения, моральные нормы, правила, справедливость, профессиональная подготовка.

V. Chervatyuk, A. Rogatyuk

Attorney ethics and practice: inconsistencies and ways of their overcoming

The article focuses on the main causes of offenses in the advocacy, which are connected, in the first place, with violation of the legal ethics' rules. Authors suggest some directions for their solutions. Also noted the importance of well-considered choice of activities and professional training of the attorney.

Keywords: attorney ethics, practice, inconsistencies, responsibility, offenses, moral norms, rules, justice, professional training